

nezastavujú pri navyknutom priemere a chápu socializmus ako pohyb k niečomu, čo navyknutý priemer prekonáva, k niečomu novému, bohatšiemu, často dosiaľ neznámemu“.

Socializmus chce vychovávať k novému, čo vyjadruje životné pocity vyvierajúce z nových utvárajúcich sa spoločenských podmienok a nedovoľuje uspokojovať sa so starým, prízemným, banálnym a otrepaným. Naša mládež, mladá generácia socialistického sveta, naša mladá robotnícka inteligencia túži po novom, progresívnom a utvárajúcom sa. Ernst Fischer právom konštatuje, že táto nastupujúca generácia sa usmieva, keď sa jej otcovia chvejú hrôzou pred Moorom, Légerom alebo Picassom, keď vidia v dodekafonickej hudbe čiernu mágiu našej éry. O Fernandovi Légerovi, jednom z tvorcov moderného výtvarného umenia, ktorý bol donedávna veľmi pranierovaný ako formalista, nedávno sa vyjadril Maurice Thorez slovami, že Léger našiel podmanivé prostriedky výrazovej syntézy, aby oslávil epeju práce; jeho dielo vyžaduje hlbokú ľudskosť, je naplnené podmanivým optimizmom, pôsobí veľkolepo a dodáva životnú silu. O Picassovi sa zasa vyjadril napríklad V. Majakovskij, že jeho dielo nie je nijakým návratom ku klasicizmu, ale ak nasilu chcete použiť slovo „klasicizmus“, je potvrdením nového klasicizmu. Podľa Majakovského umenie sa nerodí ako masové, ale sa ním iba stáva po dlhom kritickom a analytickom snažení.

Pravda, keď uvažujeme o modernom umení, musíme rozlišovať skutočné umelecké výboje od prázdneho formalizmu a jalového abstrakcionizmu ako výplodu buržoázneho subjektivismu a individualizmu. V súčasnosti sme svedkami toho, že nové skutočnosti, z ktorých vyrástlo moderné umenie, vytvárajú v stále širších radoch aj patričnú ozvenu a zodpovedajúcu schopnosť priliehavým spôsobom toto umenie prijímať. Dnes už ovplyvniť budúcnosť môžu účinne len tvorcovia, ktorí nenapodobujú staré — i klasické — vzory, ale vytvárajú nové hodnoty, zodpovedajúce zajtrajšku.

(Február 1963)

NA ZÁVER DISKUSIE O METÓDACH A FORMÁCH VEDECKOATEISTICKEJ VÝCHOVY

BOHUMÍR KVASNIČKA

V každom uznesení a dokumentoch KSČ o ideologických otázkach v posledných rokoch sa opätovne zdôrazňuje naliehavá potreba boja proti prežitkom minulosti ako celku a najmä proti prežitkom náboženským. Tak vznikla v súvislosti s novou orientáciou nášho časopisu — posilnením jeho zamerania na praktické problémy súčasného života a najmä ideologicko-výchovnej práce strany, kultúrno-osvetových organizácií, školstva a spoločenských organizácií — myšlienka usporiadať v Otázkach marxistickej filozofie diskusiu o metódach a formách vedecko-ateistickej výchovy.

Úvodom k nej bol článok *Vedeckoateistická výchova do ďalšej etapy* v druhom

čísle OMF, roč. 1961, ktorý stručne objasnil leninské zásady prekonávania náboženských prežitkov a rekapituloval dovtedajšie výsledky vedeckoateistickej výchovy u nás, pričom poukazoval na niektoré možné cesty rozvíjania tohto druhu ideologickovýchovnej činnosti. Poslanie a cieľ diskusie potom bližšie charakterizoval redakčný článok v č. 5, 1961 ako „výmenu podnetov a skúseností pracovníkov z najrôznejších úsekov... príspevok v zhodnotení kladov a nedostatkov našej vedeckoateistickej výchovy... impulz pre rozpracovanie nadhodených otázok na širšom základe... jednu z foriem pomoci praxi“. Stredobodom pozornosti diskusie mala pritom byť metodika, otázky metód a foriem vedeckoateistickej výchovy. Z týchto hľadísk v podstate pristupujeme aj k zhodnoteniu diskusie.

Predtým je však treba načrtnúť prehľad 19 príspevkov (I. Sviták a A. Glogar napísal dva príspevky), ktoré sa celkovým rozsahom vyrovnajú stredne veľkej brožúre. Pre úplnosť musíme tu skombinovať niekoľko zásad rozdelenia. Napríklad tematiky výchovy detí a mládeže sa dotýkalo osem príspevkov, problematiky vidieka dve state, činnosti aktívov pre občianske záležitosti jeden článok, otázok umenia dva články, prírodovedeckej propagandy jeden príspevok, psychológie veriacich tri state a inej problematiky dva príspevky. Pritom deväť článok bolo teoretickej povahy, o utriedenejšie poznatky z vlastných výskumov sa opieralo päť autorov a najmenej tretina príspevkov priniesla nové podnety alebo aspoň pohľady korešpondujúce bezprostredne s predpokladaným cieľom diskusie, a teda užitočné pre prehĺbenie a skvalitnenie metodiky svetonázorovej výchovy. K tejto charakteristike zatiaľ iba toľko, že kým rozvrstvenie príspevkov čo do tematiky možno označiť vcelku za úmerné, menej spokojní sme s počtom teoretických a najmä skutočne podnetných článkov.

Pre správne posúdenie úrovne diskusie treba si vopred uvedomiť, že tak klady, ako aj nedostatky príspevkov sú do značnej miery objektívne spoločensky podmienené, že sú približne verným obrazom skutočnej situácie na úseku boja proti náboženským prežitkom a za masové rozšírenie vedeckého svetového názoru u nás. K zhodnoteniu daného stavu chápania a rozpracovania problémov vedeckoateistickej výchovy prispeli prakticky všetci autori a diskusia vcelku splnila svoje poslanie aj ako prehliadka doterajších skúseností na tomto úseku. Do značnej miery sa však pritom skôr z rôznych hľadísk overovali už známe závery, z čoho možno vysvetliť i relatívne menšiu originalitu a podnetnosť niektorých príspevkov. Spoločným menovateľom nedostatkov v tomto ohľade je nepochybne okolnosť, že na úseku religiozity a svetonázorovej výchovy sa zatiaľ nezačalo s rozsiahlejším a systematickejšim výskumom, takže značná časť diskutujúcich vychádzala nevyhnutne z čiastkových, a preto prevažne zatiaľ iba relatívne platných osobných, najmä propagandistických, skúseností. Preto aj šírka „záberu“ jednotlivých príspevkov bola pomerne veľká: Diferencovalo sa síce medzi sociálnymi a vekovými skupinami obyvateľstva, avšak pre spomínaný nedostatok informácií sa nemohlo ísť do hĺbky. Mimo rámca diskusie tak ostali aj také závažné problémy, ako napr. regionálne rozdiely a zvláštnosti v náboženskom živote, osobitnosti prostredia robotníckej triedy a inteligencie, konkretizácia problematiky z hľadiska rôznych konfesií, problematika siekt a i.

Z prevahy torzovitých skúseností a postrehov nad overenými poznatkami vyplýva aj opisnosť a deklaratívnosť niektorých príspevkov. Diskusia preto ani vlastne nenadobudla pravý diskusný, resp. polemický charakter, ale ustálila sa na prevažne pozitívnom výklade stanovísk a námietok jednotlivých autorov. Niesla sa pritom predovšetkým v duchu prevahy toho „čo je a nemalo by byť“ nad tým, „čo nie je a malo by byť“. Tým síce prispela k väčšej informovanosti širšieho káдру čitateľov časopisu, nevyužili sa však ani zďaleka možnosti tvorivého rozpracovania otázok, ktoré sa rodí zásadne až z ozajstného stretnutia názorov. Vzhľadom na potrebu prehĺbenia teoretickej úrovne vedeckoateistickej výchovy a zosilnenia jej pozitívnosti by sme boli preto veľmi radi privítali iniciatívu práve viacerých „čistých“ filozofov z Filozofického ústavu SAV, resp. ČSAV a katedier našich vysokých škôl. Problematike ateizmu sa ušlo síce dosť miesta v časopise, teda „hmotnej zábezpeky“, ale ťažko sa zbaviť dojmu, že pritom predsa len ostal tak trochu dieťaťom, ktoré nepocituje dosť lásky. A pritom najmä vedeckí pracovníci mohli a mali nastoliť a aspoň čiastočne objasniť také teoretické otázky, ako napr. predmet vedeckého ateizmu, zákonitosti odumierania náboženstva a pod. Za tento stav je do značnej miery zodpovedná aj nesústavnosť práce a malá aktivita komisie, ktorá mala usmerňovať pri redakcii Otázok marxistickej filozofie priebeh diskusie.

Keď venujeme toľko pozornosti práve kritike nedostatkov našej diskusie, neslobodno zabúdať ani na jej kladné stránky. Okrem už spomínaných faktov treba uviesť predovšetkým okolnosť, že bez zorganizovania diskusie by náš časopis rozhodne nebol získal toľko článkov, a teda nebol by mohol ani natoľko prispieť k objasneniu metodiky svetonázorovej výchovy. Počas diskusie sa Otázky marxistickej filozofie predsa len stali akousi tribúnou pracovníkov z úseku vedeckého ateizmu nielen v Bratislave, ale aj súdruhov z Prahy, Gottwaldova, Plzne, Nitry a Prešova. Pritom sa ozvali filozofi, pedagógovia, psychológovia, prírodovedci a pracovníci literatúry, umenia, osvety a tlače. Tak sa iba znova potvrdilo, že diskusie sú veľmi vhodné pre zosilnenie ideologického ruchu a môžu byť dobrým východiskom k hlbším teoretickým rozborom. Príznačnou črtou všetkých príspevkov bolo vedomie vážnosti veci, serióznosť prístupu, kritičnosť autorov k nedostatkom našej teoretickej, vedeckovýskumnej, práce i praktickej výchovnej činnosti a snaha o ich odstránenie. Napriek všetkým nedostatkom uverejnené diskusné príspevky tvoria ako celok dobrý — keď nie vždy tvorivý, potom aspoň ilustračný a inštruktívny — materiál a sú teda doplnkom fondu pôvodných vedeckoateistických publikácií a užitočnou pomôckou pri zvyšovaní úrovne našej propagandy a výchovy.

Na dokreslenie niekoľko poznámok k niektorým článkom. K zatiaľ vcelku nerozpracovaným otázkam psychológie veriacich prispeli do diskusie I. Sviták, J. Tomín a F. Aman. I. Sviták na podklade vlastných priamych výskumov načrtáva napr. vzťah prostredia, práce a svetonázorového postoja roľníkov a základné typy veriacich na vidieku. Užitočný je jeho stručný prehľad o sovietskej časopiseckej tvorbe a výskumoch religiozity v SSSR; v jeho práci nachádzame aj príspevok na určenie pojmu „prežitok“. Za hlavný klad príspevku F. Amana a najmä J. Tomína považujem osobne vecné úvahy o skutočnom zmýšľaní

dnešných veriacich, ktoré čiastočne prekonávajú doterajšie zjednodušovania tejto otázky. Z metodického hľadiska zaujímavé poznatky o psychológii veriacich uvádza L. Pajdušáková. V. Rzonek podáva prehĺbený pohľad na vzťahy medzi umením a náboženstvom a vyslovuje pre naše výchovné úsilie veľmi dôležitú požiadavku jednoty vedy a umenia. V dvoch statiach A. Glogara, ktoré sa svojím poňatím blížila štúdiu, upúta pozornosť najmä výklad o príčinách religiozity a kategorizácia veriacich u nás. Obsahove veľmi zaujímavý je článok M. Lajčiaka ako prejav postoja človeka i umelca k boju s náboženskými prežitkami. V príspevkoch ostatných autorov možno nájsť veľa konkrétnych postrehov z praxe a pre prax; zasluhovali by prirodzene ďalší hlbší rozbor, než aký dovoľuje doterajší stav našich poznatkov a napokon aj rámec tejto diskusie.

Pri organizovaní diskusie vychádzala redakcia zo zásady, dať priechod najrozličnejším názorom bez ohľadu na to, či už ich autor zastáva alebo iba tľmočí. Niektoré z nich však vyžadujú aspoň stručnú pripomienku. Napríklad F. Aman v č. 2/63 zaujíma stanovisko k otázke možnosti priameho vyvracania existencie boha. Teologovia i niektorí veriaci totiž prekrúcajú materialistické učenie o hmote a vývoji a z „nedokonalosti“ hmoty „vyvodzujú“ nevyhnutnosť jestvovania boha. Autor v tejto súvislosti kritizuje nedostatočnú výzbroj našej propagandy a poukazuje pritom na nedostatky v niektorých u nás vydaných prácach.

V propagandistickej praxi sa skutočne možno stretnúť s tým, že veriaci žiadajú vyvrátiť existenciu boha. No F. Aman preceňuje význam logického popierania božej existencie. Protináboženská propaganda nielen teraz, ale i v budúcnosti by sa mala uberať cestou, kde sa stavia nie myšlienka proti myšlienke, ale fakty proti teologickej špekulácii, t. j. treba predovšetkým stavať na pozitívnom a názornom presvedčaní, ktoré sa u väčšiny veriacich javí účinné a pripravuje ich úplný rozchod s náboženstvom. Pôdu náboženstva a teologickej špekulácie opúšťa veriaci postupne sám, len čo u neho pre to dozreli potrebné predpoklady (hmotná a kultúrna úroveň, primeraná znalosť a pochopenie vedeckého svetového názoru, morálne presvedčenie, citový život). Teda prekonanie náboženstva ne- môže byť v konečných dôsledkoch záležitosťou logickej argumentácie; ak nám veriaci stavia špekulatívne protiargumenty je zrejmé, že aspoň v jednej zo spomínaných oblastí týchto predpokladov ešte niet. Potom by vari bolo správne sa zamyslieť nad tým, nie ako argumentuje, ale zisťovať, prečo mu napr. záleží na existencii boha, čím sa dostaneme k reálnejším problémom (nejasnosti veriacieho o marxistickej filozofii, neznalosť niektorých otázok prírodných vied, strach zo smrti a i.), ktoré možno v ďalšej diskusii s ním rozobrať.

Námietky vyvoláva i nepresné tvrdenie, že „vrodené ideje neuznáva ani náboženstvo ani materializmus“.

V č. 6/61 sa Z. Kudláčková stavia záporne k tomu, aby sa deti zoznamovali s problematikou im cudzích náboženstiev. Avšak práve cez objasnenie problematiky, napr. antických náboženstiev možno deti ľahšie priviesť k pochopeniu podstaty náboženstva ako takého, a teda i podstaty a funkcie kresťanstva. Ťažko možno súhlasiť aj s formuláciou jej stanoviska k učiteľom ešte nevysporiadaným s náboženstvom, ktorá môže byť ľahko pochopená ako schvaľovanie čisto administratívno-disciplinárnych zákrokov v tejto otázke.

K článku P. Prusáka v č. 2/62 treba poznamenať, že pri skúmaní politického stanoviska cirkví u nás je nevyhnutné jasne rozlišovať jednak medzi cirkvou v širšom slova zmysle a jej kultovým aparátom, jednak medzi cirkvou a eventuálnou kňazskou protištátnou skupinou.

* * *

Ako ďalej v našom časopise na úseku vedeckého ateizmu? V tomto ohľade bude najsprávnejšie uviesť hlavné podnety z poslednej porady komisie pre riadenie diskusie. Predovšetkým by bolo potrebné v osobitnej stati hlbšie rozpracovať naše úlohy z hľadiska uznesení XII. sjazdu KSC. Treba sa ďalej usilovať o zvýšenie teoretickej úrovne pri spracúvaní vedeckoateistickej problematiky; počítame preto s uverejňovaním štúdií, resp. výňatkov z pripravovaných väčších prác. Príspevky musia vychádzať už nielen z bežnej skúsenosti a viac-menej náhodile získaných poznatkov, ale opierať sa o stále systematickejší výskum religiozity a svetonázorovej výchovy. Tu by sa naskytala možnosť využiť niektoré výsledky prieskumov pracovníkov Filozofických ústavov akadémie v Bratislave a Prahe a pracovníkov v Prešove, pod vedením T. Halečku. Prípadné ďalšie diskusie bude napokon vhodné tematicky zúžiť: vykryštalizovať určitý problém a okolo neho postupne sústreďovať stanoviská čo najširšieho okruhu pracovníkov teórie i praxe a dbať na to, aby sa mohla vyvinúť ozajstná vedecká diskusia a rozvíjať vedecké práce na úrovni zodpovedajúcej potrebám našej praxe.